
ВІКОВА ТА ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.9:378.015.3(045)

Т.О. Афанасьєва

ПРОЕКТНЕ НАВЧАННЯ ЯК УМОВА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТА У ВНЗ

У статті розкрито сутність проектування. Визначено етапи створення проекту. Проаналізовано специфіку впровадження проектування в систему вищої освіти. Описано умови для успішної реалізації технології проектного навчання.

Ключові слова: проектування, професійний розвиток, навчальний проект, проектне навчання.

I. Вступ

Проектування на сьогодні є невід'ємною частиною професійного розвитку в системі освіти. У процесі проектної діяльності студент стикається з необхідністю постійного дослідження, із проявом продуктивного й творчого мислення, з аналізом існуючого стану об'єкта (процесу), з постановкою й вирішенням реальних проблем, з наступною її реалізацією за допомогою різноманітних технологій створення нового тощо, внаслідок чого проектування можна вважати інваріантною складовою професійної культури майбутнього фахівця.

Умовою ефективного розвитку спеціаліста в професійній діяльності є підготовка фахівця на основі проблемного навчання, тобто навчання через відкриття, вирішення проблемних ситуацій. У свою чергу, ці ситуації являють собою особливий вид взаємодії суб'єктів, при якому виникає усвідомлена проблематизація, шляхи подолання якої вимагають пошуку нових знань і способів дії. Саме цей пошук є основою процесу мислення, який починається з аналізу проблемної ситуації. Результатом цього аналізу є формування проблеми, тобто елемента проблемної ситуації, що викликає ускладнення й прийнято суб'єктом до вирішення.

II. Постановка завдання

Мета статті – дослідити проектування як умови професійного розвитку студента у ВНЗ. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати завдання, яке полягає у виявленні особливостей упровадження проектування в систему вищої освіти.

III. Результати

Слід зазначити, що проблемний тип навчання забезпечує не тільки досягнення результату (засвоєння системи знань), а й оволодіння студентами процесом одержан-

ня цього результату (засвоєння способів з опанування знаннями). Сутність проблемного навчання полягає в осмисленні засвоєння студентами системи знань і способів розумової й практичної діяльності; у розвитку саморегуляції та творчих здібностей студентів; у формуванні наукового світогляду на основі самостійної перевірки достовірності наукових понять і положень [3; 4].

При цьому в процесі вивчення літератури із загальної теорії проблемного навчання (Ю. Бабанський, М. Данилов, І. Лернер, О. Матюшкін, М. Махмуртов), а також аналізу педагогічних досліджень у сфері проектування, прогнозування змісту освіти та її індивідуалізацій (Є. Заїр-Бек, Є. Казакова, О. Кірсанов, В. Слободчиков, О. Тряпиціна) можна зробити висновок, що вищим рівнем реалізації проблемного навчання є проектування.

Але для повного розуміння поняття "проектування" розглянемо термін "проект". В європейській мові слово "проект" прийшло з латинської. Дієприкметник "projectus" означає "викинутий вперед", "виступаючий".

У широкому значенні проектом може бути все, що змінює наш світ. У вузькому значенні фахівцями з управління "проект" визначається як обмежена за часом цілеспрямована зміна окремої системи з установленими вимогами до якості результатів, можливими рамками витрат засобів і ресурсів та специфічною організацією (В. Воропаєв).

Проект є послідовністю взаємозалежних подій, які відбуваються протягом установленого обмеженого проміжку часу та спрямовані на досягнення неповторного, але водночас певного (конкретного) результату (Ф. Бегьюлі).

Щодо аналізу безпосередньо методу проектів, то слід зазначити, що його розвиток за кордоном хронологічно передував

розвитку цього методу у вітчизняній методичці.

Аналізуючи інноваційний досвід зарубіжних (Х. Алберті, Н. Босінг, Ч. Дж. Браунер, Дж. Дьюї, Д. Кайт, У. Кілпатрик, Г. Лал, Д. Снеден, Г. Уїлсон, К. Уошберн, Р. Шорлінг та ін.) і вітчизняних психологів (П. Блонський, О. Зінкевич, Є. Кагаров, Л. Левін, С. Щацький та ін.), необхідно виділити найбільш перспективні ідеї, що відображаються в їхніх працях щодо проектування: зміцнення зв'язку навчання із життям; розвиток індивідуальних здібностей; розвиток умінь планувати свою діяльність і самостійно її виконувати; система процесуального контролю й самоконтролю студентів.

У сучасних умовах розвитку освіти проектування розглядається за двома ознаками: як нова педагогічна технологія і як метод пізнання.

При першому підході проектування значається як нова педагогічна технологія, що здатна вирішити багато актуальних завдань навчання (В. Гузєєв, М. Кларін, Н. Пахомова, Г. Селевко, Т. Шамова та ін.). Саме тому В. Гузєєв визначив метод проектів як технологію четвертого покоління.

Метод проектів визначається як одна з особистісно орієнтованих технологій, спосіб організації самостійної діяльності учнів, спрямований на вирішення завдання навчального проекту (навчального проектування), що інтегрує в собі проблемний підхід, групові методи, рефлексивні, презентаційні, дослідницькі, пошукові та інші методики [1; 5].

Ця технологія, на думку деяких авторів (В. Гузєєв, М. Кларін), мотивує студентів, тому що вона: особистісно орієнтована; використовує безліч дидактичних підходів; підтримує педагогічні цілі в когнітивній (пізнавальній), афективній (емоційно-вольовій) і психомоторній (руховій) сферах на всіх його рівнях; дає змогу вчитися на власному досвіді й досвіді інших [1; 2].

Якщо розглядати проектування у другому його значенні, як метод пізнання, спосіб організації навчально-пізнавальної діяльності студентів (М. Павлова, Є. Полат, І. Сасова, І. Сергіїв, В. Симоненко, Ю. Хотунцев та ін.), то тут мається на увазі саме спосіб досягнення дидактичної мети шляхом детальної розробки проблеми (технологію), що повинна завершитися цілком реальним, відчутним практичним результатом, оформленим тим або іншим способом.

Обидва підходи до визначення проектування не суперечать один одному й фактично однаково трактують його сутність. Особливо, якщо під педагогічною технологією розуміти системний метод створення, застосування й визначення усього процесу викладання й засвоєння знань з обліком технічних і людських ресурсів та їхньої вза-

ємодії, завданням якої є оптимізація форм освіти (визначення ЮНЕСКО) [7].

Ураховуючи різнобічні підходи до розуміння сутності проектування й узагальнюючи ідеї, закладені в них, ми розуміємо під проектуванням – стимулювання пізнавальної творчої діяльності студентів, здійснюваної разом з викладачем, але при самостійному вирішенні майбутніми фахівцями якої-небудь проблеми, використання власних знань, пошук необхідної інформації, одержання певних практичних результатів, розвиток критичного мислення, відчуття відповідальності й готовності приймати рішення у різних життєвих ситуаціях.

Розглянувши особливості проектування в його історичному й сучасному розумінні, необхідно зупинитися на понятті "навчальний проект".

На наш погляд, найбільш точним буде визначення, яке ґрунтується на теорії Н. Пахомова, що пропонує два визначення навчального проекту – з позиції того, хто навчається, й з позиції педагога, розділяючи в такий спосіб цільову спрямованість кожного.

Навчальний проект із погляду того, хто навчається, – це можливість робити щось цікаве самостійно, у групі або самому, максимально використовуючи свої можливості; це діяльність, що дає змогу виявити себе: спробувати свої сили, застосувати свої знання, принести користь і репрезентувати досягнутий результат.

Навчальний проект з погляду педагога, – це дидактичний засіб, що дає змогу навчати проектуванню, тобто діяльність спрямована на знаходження способу вирішення проблеми шляхом рішення завдань, що впливають із цієї проблеми при розгляді її в певній ситуації [5].

Отже, у зв'язку з появою та використанням проектування в українській і зарубіжній практиці навчання, його різноманітність зумовлює необхідність у класифікації за типологічними ознаками (І. Бем, Є. Полат, Й. Шнайдер). Визначимо види класифікації навчальних проектів за:

- 1) масштабом: групові, вузівські, регіональні, міжнародні;
- 2) тривалістю: короткострокові, середньої тривалості, довгострокові;
- 3) характером діяльності учасників: дослідницькі, прикладні, інформаційні;
- 4) предметно-змістовною сферою: предметні, міжпредметні, системні;
- 5) характером управління: безпосередні, мережні.

Крім того, ефективна робота над проектом залежить від його чіткої структури. Хоча дослідники методу проектів пропонують різну кількість етапів виконання проекту, на нашу думку, більш доцільним є використання розгорнутої структури (В. Гузєєв), що дає змогу дати повну характеристику всіх етапів діяльності суб'єктів (табл.).

Етапи роботи над проектом

Стадії роботи над проектом	Зміст роботи на цій стадії	Діяльність студента	Діяльність викладача
Підготовка	Визначення теми й цілей проекту	Обговорення предмета з викладачем і одержання додаткової інформації. Визначення мети	Ознайомлення студента зі змістом проектної підходу й мотивування студентів. Допомога у визначенні мети
Планування	Визначення джерел інформації; визначення способів її збору й аналізу. Визначення способу подання результатів (форми звіту). Встановлення процедур і критеріїв оцінювання результату й процесу розробки проекту. Розподіл завдань і обов'язків між членами команди	Окреслення плану дій. Формування завдань	Спрямування студентів
Дослідження	Збір інформації. Вирішення певних завдань. Основні інструменти: інтерв'ю, опитування, спостереження, експеримент	Виконання досліджень, вирішуючи певні завдання	Спостереження, супровід, опосередковане керування діяльністю
Аналіз і узагальнення	Аналіз інформації. Оформлення результатів, формулювання висновків	Аналіз інформації, узагальнення результатів	Спостереження, супровід
Подання або звіт	Можливі форми подання результатів: усно, письмовий звіт	Звітування, обговорення	Слухання, ставлення запитань для активізації розумової діяльності
Оцінювання результатів і процесу	Аналіз проекту	Участь в оцінюванні шляхом колективного обговорення та самооцінок	Оцінювання зусиль студентів, їх креативність, якість використаних джерел, підбивання підсумків

Проаналізувавши послідовності виконання проектної діяльності, розглянемо більш детально деякі стадії проектування. Так, початок навчального проекту задає або викладач, або формулювання теми (проблеми) є ініціативою студентів [6; 8].

На наш погляд, початок проектування повинен задаватися ситуативно, але не суперечити навчальній програмі, тобто основні модулі з теоретико-методологічною основою задаються викладачем, а актуальні теми, які на певному етапі розвитку науки є не до кінця вивченими чи мають особистісне значення для студентів – задаються студентами. Студент може пропонувати тематику свого проекту, спираючись на: свої бажання й потреби; ідеї (теми), які хотілося б реалізувати; сумніви й суперечності, які підштовхують його до формулювання й вирішення якої-небудь проблеми.

Остаточний варіант теми й проблеми навчального проекту – це спільний вибір студента й викладача (як керівника, координатора, головного консультанта проекту), що здійснюється після консультацій, обговорень, обліку наявних ресурсів, часу, навчально-пізнавальної спрямованості проекту, а також знань і вмінь, необхідних для реалізації конкретного проекту, включаючи витрати на актуалізацію й одержання нового знання в процесі проектної діяльності.

Для більш ретельного аналізу зупинимося на завершальному етапі, який вимагає презентацію продукту й захист самого проекту. Так, результатом роботи над проек-

том є продукт, що створюється учасниками проектної групи при вирішенні поставленої проблеми.

Якщо результатом (виходом) проектної діяльності є проект або освітній продукт, то необхідним вбачається визначення форми, в якій він може бути поданий.

Аналізуючи результати проектної діяльності, можна окреслити коло освітніх продуктів, проектування яких буде мати свої специфічні особливості: розробка й виконання виробу (практико орієнтований проект); проведення теоретичного дослідження й узагальнення результатів (теоретичний, дослідницький проект); розробка планів, програм дій (можливо, реалізація); гра (рольовий проект); інформаційний проект (телекомунікаційний).

Але при аналізі загальноприйнятих результатів проектної діяльності відсутній особистісний компонент, що, на наш погляд, є невід'ємною складовою цілісного професійного розвитку психолога. Так, у результаті проектування ми пропонуємо ввести як обов'язковий структурний компонент проектування – індивідуальний проект. У свою чергу він передбачає рефлексію кожного студента й в основі якого повинен лежати розвиток певних психологічних якостей (які студент вважає необхідними). Після завершення індивідуального проекту, завдяки рефлексивному аналізу, студент повинен усвідомити значущість якостей у своїй подальшій професійній діяльності. Ключовим моментом процесу оці-

нювання результатів індивідуального проекту є розвиток навичок щодо аналізу власної діяльності, осмислення власного досвіду, виявлення причин успіху або невдачі, усвідомлення власних проблем і пошук внутрішніх ресурсів, що сприяють подоланню труднощів, тобто використання рефлексії.

Слід зазначити, що проекти також можуть мати різну складність. Тематика проектів може стосуватися якогось теоретичного питання навчальної програми й припускати поглиблення знань студентів у цьому напрямі, диференціацію процесу навчання. Однак найчастіше теми проектів відносяться до певної сфери життя, яка є актуальною для практичного життя й потребує залучення знань студентів не за одним предметом, а відразу з декількох галузей, а також творчого мислення й дослідницьких навичок.

Однак будь-які спроби тематично обмежити проектну діяльність студентів є підміною ідеї використання методу проектів в освітньому процесі. На наш погляд, академічну годину необхідно використовувати для організації роботи над визначенням тематичного поля, проблеми й мети проекту (проектів) студентів, а також для презентації результатів проекту (проектів). Майбутній фахівець повинен виконувати самостійно чи брати участь у групових проектах хоча б один раз на рік. Тому на різних курсах студентам надається кілька варіантів організації роботи над проектом: у рамках спеціального навчального модуля; у рамках імітації проектної діяльності студентів; у ході роботи студентів над реальним проектом.

Також не менш значущою є роль викладача у структурі реалізації проекту. У проектному навчанні змінюється його роль, він, по-перше, розробляє "фабулу" проекту, організовує діяльність студентів і виступає їхнім консультантом. По-друге, педагог реалізує навчальний процес не за логікою предмета, а за логікою діяльності, яку здійснює студент і яка для нього має особистісний сенс. Успішна реалізація технології проектного навчання можлива, якщо викладач організує відповідні умови:

1. Створює проблемну ситуацію, що дає змогу сформулювати актуальну та цікаву студентам тему для вивчення й дослідження.

2. Надає студентам можливість для вибору теми проекту, а також можливість планувати роботу (індивідуально або в кооперації з іншими), реалізовувати свій проект.

3. Організовує розподіл по групах, визначає ролі та функції у групі. Ці ролі можуть бути такими: організатор, теоретик, програміст, експериментатор, доповідач та ін.

4. Сприяє прояву у студентів пошукової активності в їхній дослідницькій діяльності, коли існує лише приблизне уявлення про очікуваний результат.

5. Підтримує й заохочує використання студентами різних напрямів пошуку інформації, різних методів дослідження.

6. Супроводжує студентів на всіх етапах роботи.

7. Організовує підбивання підсумків певних етапів роботи.

8. Дає студентам можливість для самооцінки виконаних ними проектів і роботи над ними.

IV. Висновки

Таким чином, проект завжди має складний, варіативний, комплексний характер, при його виконанні студенти здобувають певні вміння, здійснюється моделювання взаємодії в малих групах. Проектування приводить також до зміни психологічного клімату в групі, переорієнтації навчальної діяльності на різноманітні види самостійної, дослідницької, пошукової й творчої діяльності. Але найбільш значущим для розвитку майбутнього фахівця при роботі з проектом є особистісні зміни, що безпосередньо впливають на його професійний розвиток. Таким чином, проектування виступає не тільки як технологія освітньої практики, а і як одна з умов психологічного супроводу у ВНЗ.

Список використаної літератури

1. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология / В.В. Гузеев. – М. : Народное образование, 2000. – 240 с.
2. Кларин Н.Ю. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках / Н.Ю. Кларин. – М. : Арена, 1994. – 307 с.
3. Махмутов М.И. Организация проблемного обучения в школе / М.И. Махмутов. – М. : Образование, 1977. – 160 с.
4. Научно-методические основы проблемного обучения в вузах Ростова. – Ростов : Изд-во Ростовського університета, 1988. – 207 с.
5. Пахомова Н.Ю. Метод учебного проекта в образовательном учреждении : пособие для учителей и студентов педвузов / Н.Ю. Пахомова. – М. : АРКТИ, 2003. – 402 с.
6. Сергеев И.С. Как организовать проектную деятельность учащихся : практическое пособие для работников общеобразов. учрежд. / И.С. Сергеев. – М. : АРКТИ, 2003. – 250 с.
7. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии : учеб. пособ. / Г.К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 165 с.
8. Чечель И.Д. Управление исследовательской деятельностью педагога и учащегося в современной школе / И.Д. Чечель. – М. : Сентябрь, 1998. – 270 с.

Стаття надійшла до редакції 04.07.2012.

Афанасьева Т.А. Проектное обучение как условие профессионального развития студента в вузе

В статье раскрыта сущность проектирования. Определены этапы создания проекта. Проанализирована специфика внедрения проектирования в систему высшего образования. Описаны условия для успешной реализации технологии проектного обучения.

Ключевые слова: проектирование, профессиональное развитие, учебный проект, проектное обучение.

Afanasieva T. Projecting as a condition of professional development of student in high school

In this article the essence of projecting is opened. Defined stages of making the project. The specific inculcation of the projecting into the higher education system is analyzed. The conditions for successful implementation of technology project-based learning are described.

Key words: projecting, professional development, instructional project, project-based learning.